

 Toimitukselta

Viestinnän tutkimuksen akateeminen heimokulttuuri

Millainen on erikoislaadultaan viestinnän tutkijoiden akateeminen heimo? Tätä voi lähestyä katsauksella akateemisiin heimokulttuureihin ja tieteenalakulttuurien erottaviin tekijöihin. Tässä yhteydessä suhteutan viestinnän tutkimusta kovaan ja pehmeään tutkimukseen, perustutkimukseen ja soveltavaan tutkimukseen. Pohdin myös yksi- tai moniparadigmaisuutta, kommunikaatiokieltä, yhteisjulkaisemista, tutkimuskohteen globaaliutta ja kilpailun astetta.

Heimoja sopii pohtia Oili-Helena Ylijoen työn *Akateemiset heimokulttuurit ja novisien sosialisatio* (1998) äärellä. Ylijoki on tutkinut akateemisten heimojen erilaisuutta Suomessa Tony Becherin (1989) viitoittamalla tiellä. Toisena tarkastelen Svein Kyvikin (1991) teosta, joka käsittelee tieteenalojen eroja julkaisukäytännöissä. Sivuan myös Hanna-Mari Puuskan ja Marita Miettisen (2008) toimittamaa opetus- ja kulttuuriministeriön tutkimusraporttia *Julkaisukäytännöt eri tieteenaloilla*. Laajemmin tässä esitetyä problematiikkaa on käsitelty kirjassamme *Julkaise tai tuhoudu!* (Karvonen, Kortelainen & Saarti 2014).

Perusjakoa tieteellisten kulttuurien välille voi Ylijoen ja muiden alan tutkijoiden mukaan tehdä jaolla koviin ja pehmeisiin tieteisiin sekä jaolla perustutkimukseen ja soveltavaan tutkimukseen. Kova viittaa matemaattiseen luonnontieteeseen, määrällisiin ja kokeellisiin menetelmiin; pehmeä taas merkityksiä ymmärtävään laadulliseen ihmistieteeseen. Luonnontieteet edustavat kovia tieteitä, joissa vallitsee suuri yksimielisyyden alan ydinkäsitteistä, teorioista ja metodeista eli yksi paradigma dominoi. Tämä yksimielisyyden puuttuu pehmeistä humanistisista tieteistä. Kovat alat suosivat yhteistyötä ja artikkelien yhteisjulkaisemista, pehmeät alat taas arvostavat yksin työskentelyä ja kirjamuotoisia monografioita. Kovat tieteenalat keskittyvät tutkimukseen, pehmeät enemmän opetukseen ja soveltavat alat palvelujen tuotantoon. Kovilla aloilla tieteellisenä kielenä ja julkaisujen kielenä on englanti, pehmeillä aloilla myös kotimaiset kielet.

Näistä ulottuvuuksista voidaan muodostaa tieteiden jako neljään ryppäeseen: 1) kovat perustutkimuksen tieteet (kuten fysiikka), 2) kovat soveltavat tieteet (tekniikka), 3) pehmeät perustutkimuksen tieteet (sosiologia, historia) sekä 4) pehmeät soveltavat tieteet (sosiaalipolitiikka, journalistiikka?) (Ylijoki 1998, 58). Viestinnän tutkimuksen kannalta on kiinnostavaa verrata kahta viimeksi mainittua akateemisten heimojen luokkaa.

Ylijoen (1998, 60) mukaan pehmeä perustutkimus (kuten sosiologia) on painotukseltaan teoreettista, mutta muuten ero luonnontieteisiin on suuri. Tavoitteena on ilmiöiden ymmärtäminen ja tulkitseminen. Tieto on luonteeltaan holistista, yhteiskunnan ilmiöitä kokonaisvaltaisesti hahmottavaa. Sosiaaliselta muodoltaan heimojen elämä on individualistista: kukin tutkii omaa ongelmaansa ja on vain löyhästi sidoksissa muihin heimon jäseniin. Kilpailu ei ole perinteisesti ollut niin ankaraa kuin kovissa tieteissä. Tutkimuksen rytmi on pitkäjänteinen ja tulokset pyritään julkaisemaan tutkimusaihetta kokonaisvaltaisesti käsittelevinä kirjoina, joissa voidaan myös perustella työn teorianhistorialliset lähtökohdat, koska yksimielisesti jaettava tiedepohjaa (paradigmaa) ei välttämättä ole. On useita koulukuntia, joista kullakin on oma käsityksensä hyvästä ja arvokkaasta tutkimuksesta.

Pehmeän soveltavan tutkimuksen alueella tiedon luonne puolestaan on käytännöllinen ja se tähtää ammattikäytäntöjen kehittämiseen. Ylijoen esimerkkeinä ovat sosiaalityö sekä silloinen kirjastotiede ja informatiikka Tampereen yliopistossa. Sosiaaliselta muodoltaan heimot ovat ulospäin suuntautuneita ja pitävät tiiviisti yhteyttä työelämään. Nämä heimot ovat epävarmoja akateemisesta statuksestaan, sillä ne ovat tyypillisesti nuorimpia yliopistoaloja. (Ylijoki 1998, 61.) Epäilemättä tällaista viestinnän alan ammattikäytäntöjä tukevaa tutkimusta ja opetusta on tehty paljon yliopistoissa, opetusjaostoissa ja ammattikorkeakouluissa. Nykyisin Suomessa viestintäteollisuuden säätiön tutkimusrahoituksella on merkittävä vaikutus viestinnän tutkimuksen ekosysteemiin, mikä merkitsee soveltavan tutkimuksen painottumista.

Huomautettakoon, että yhteiskuntatieteissä monet tieteet eivät perustu tietyn alueen tutkimiseen, vaan ne ovat syntyneet tukemaan jotakin ammattikäytäntöä. Voidaan ajatella, että ensin ovat ammattikunnan varttuneet mestarit, jotka siirtävät alan tietotaitoa kisälleille. Seuraavassa vaiheessa nämä veteraanit, ehkä ulkomailla opissa käyneet, kirjoittavat tietonsa oppikirjaksi ja alkavat opettaa toimittajakoulussa tai suhdetoiminnan opistossa. Kolmannessa vaiheessa opista tulee tiede, jolloin se irtaantuu välittömästä ammattikoulutuksesta ja tulee jopa kriittiseksi niitä kohtaan yleisempää hyvää kuin pelkästään ammattikunnan etua ajaja.

Ylijoki (1998, 72–74) korostaa, että kunkin alan opiskelija (noviisi) sosiaalistuu oman alansa kulttuuriin ja sisäistää sen normatiivisen rakenteen sekä arvostukset itsestäänselvyytenä useimmiten tiedostamattaan tai hiljaisena tietona (tacit knowledge). Niinpä toiset alat vain tuntuvat jotenkin kummallisilta ja ”vääriltä”.

Julkaisukulttuurien erottavia tekijöitä

Ylijoen tapaan tieteenaläkulttuurien eroja on tutkinut myös norjalainen tieteen-tutkija Svein Kyvik (1991). Hän listaa erityisesti tekijöitä, joilla voidaan kuvata tieteenalojen eroja julkaisukäytännöissä: 1) paradigmaattinen status (yksi paradigma – useita paradigmoja), 2) kommunikaatiokieli (kodiafioitu–kirjallinen), 3) tutkijoiden välisen riippuvuuden aste (keskinäinen riippuvuus – riippumattomuus), 4) lukija-

kunta (erikoistunut–yleinen), 5) tutkimuskohteen luonne (globaali–paikallinen), 6) kilpailun aste (korkea–matala). (Kyvik 1991, 66–68; ks. myös Puuska & Miettinen 2008, 14–15.)

Paradigmaattinen status viittaa siihen, onko alalla yksi vai useampia hyväksytyjä tieteen tekemisen tapoja. Kovat tieteenalat ovat usein yksiparadigmaattisia, kun pehmeät tieteet ovat moniparadigmaattisia. Viestinnän tutkimus on varsin tyyppilinen pehmeä ala.

Kommunikaatiokieli perustuu ”kodifikaation asteen” käsitteeseen, jolla tarkoitetaan tutkimustiedon tiivistämistä lyhenteillä tai matemaattisesti. Kovilla aloilla kodifikaation aste on tyyppillisesti korkea ja viestintä tapahtuu lisäksi *lingua franca*lla, nykyisin englanniksi. Pehmeillä aloilla sen sijaan tutkimustulosten raportointi on yleensä kirjallista, esseemuotoista ja vähemmän kodifioitua ja tapahtuu merkittävässä määrin kansallisilla kielillä. Viestinnän tutkimuksen kieli on kirjallista ja usein myös yleistajuista. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus esittää rinnakkaiskielisyyden periaatetta tieteelliseen viestintään kielipoliittisessa toimenpideohjelmassaan *Suomen kielen tulevaisuus* (Hakulinen ym. 2009). Sen mukaan englanninkielistä julkaisemista tarvitaan, mutta teknisluonteiselle *lingua franca*lle ei pitäisi antaa tehtäviä, jotka kuuluvat äidinkielle ja kansalliskielille.

Tutkijoiden välinen riippuvuuden aste on yleensä korkea kovilla aloilla, joilla tutkimusyhteistyö on usein välttämätöntä uusien tutkimustulosten aikaansaamiseksi. Tämä tarkoittaa kovissa tieteissä suuria työryhmiä ja artikkelien yhteisjulkaisemisesta: CERNin hiukkaskiihdyttäjän tutkijat julkaisevat artikkeleita joissa on yli 3 000 kirjoittajaa. Tieteenalaryhmien välillä on huomattavia eroja yhteisjulkaisukäytännöissä. Useimmilla luonnontieteiden, lääketieteiden ja tekniikan aloilla lähes kaikki julkaisut ovat yhteisjulkaisuja. Lääketieteessä kirjoittajia on eniten, keskimäärin kuusi kirjoittajaa artikkelia kohden. Luonnontieteissä kirjoittajia on keskimäärin 4–5 ja teknisissä tieteissä keskimäärin kolme. Yhteiskuntatieteissä yksin kirjoittaminen on hyvin yleistä, joskin yhteisjulkaisujen osuus on ollut kasvussa. Humanistisissa tieteissä yhteisjulkaiseminen on edelleen harvinaista. Myös maantieteessä ja matematiikassa on yhden kirjoittajan julkaisutoimintaa. Vielä 1950-luvulle saakka kaikilla aloilla pääsääntönä oli yksi kirjoittaja artikkelia kohden. (Puuska & Miettinen 2008, 39–51; King 2012; 2013.)

Tieteenalojen julkaisutoimintaa ohjaa tavoiteltu ja tutkimuksesta kiinnostunut *lukijakunta*. Kaikilla aloilla tutkimustuloksia raportoidaan oman alan erikoistuneelle akateemiselle yhteisölle, kollegoille. Erityisesti pehmeillä aloilla on kuitenkin tyyppilistä arvostaa myös oman tiedeyhteisön ulkopuolisille maallikkoyleisöille kirjoittamista. Viestinnän tutkimus on tästä hyvä esimerkki.

Referee-artikkelit nousivat esille erityisesti lääketieteissä sekä luonnontieteissä, joissa julkaiseminen painottuu lähes yksinomaan kansainvälisiin tieteellisiin lehtiin. Muilla kuin lääke- ja luonnontieteiden aloilla julkaiseminen oli monimuotoista ja referee-lehtien lisäksi muut julkaisukanavat olivat tärkeitä. Yhteiskuntatieteissä ja humanistisissa tieteissä tuotettiin edelleen eniten kirjoja ja kokoomateoksia. Yhteiskuntatieteissä lähes puolet ja humanistisissa tieteissä kaksi kolmannesta tie-

teellisistä julkaisuista oli kirjoja tai artikkeleita kokoomateoksissa. Kotimaassa julkaistujen tieteellisten tuotosten osuus oli yhteiskuntatieteissä lähes 60 prosenttia ja humanistisissa tieteissä lähes 70 prosenttia. (Puuska & Miettinen 2008, 24–38.)

Tutkimuskohteen luonne on kovilla aloilla usein globaali, sillä luonnon lainalaisuudet pätevät universaalisti. Sen sijaan monilla pehmeillä aloilla on paikallisia tutkimuskohteita, ja tutkimustulokset riippuvat vahvasti esimerkiksi maantieteellisistä tai kulttuurisista seikoista, mikä puoltaa kansallista julkaisemista. Kansainvälisen julkaisemisen yleistyessä kotoisista aiheista täytyy viestinnässäkin kaivaa esiin universaalisti puhutteleva puoli. Tarvetta on sekä kotimaiselle että kansainväliselle julkaisemiselle.

Nopeasti kehittyvillä aloilla *kilpailun aste* on korkea. Tutkija, joka julkaisee tietyn tuloksen ensimmäisenä, saa eniten tunnustusta. Useilla kovilla aloilla onkin siksi tarpeellista julkaista uudet tutkimustulokset välittömästi kansainvälisinä artikkeleina. Pehmeillä aloilla tämäntyyppinen kilpailu on harvinaisempaa ja kirjan artikkelikin riittävän nopea kanava.

Näillä kriteereillä nykyinen viestinnän tutkimuksen heimo on aika selkeästi ihmistieteellinen, pehmeä sekä perustutkimukseen ja soveltavaan tutkimukseen suuntautunut. Sitä vastoin esimerkiksi mass communication research -perinteen tutkimus läheni kovien tieteiden mallia.

Yhtenä päätelmänä opetus- ja kulttuuriministeriön raportissa todetaan, että kaikilla tieteenaloilla on yhteneviä käsityksiä tutkimuksen laadukkuudesta. Kaikilla päätieteenaloilla laadukkaan tutkimuksen ominaisuuksia ovat muun muassa uutuusarvo, aineistojen hyvyys ja riittävyys, menetelmien hallinta ja väitteiden asianmukainen perusteleminen. Laadukkaan julkaisun ominaisuutena korostuu, että se on julkaistu hyvässä lehdessä tai muulla laadukkaaksi tunnetulla julkaisufoorumilla. Kuitenkin myös muilla julkaisufoorumeilla julkaistaan laadukkaita tutkimuksia, ja parhaat lehdet eivät välttämättä aina tavoita haluttua kohdeyleisöä. (Puuska & Miettinen 2008, 6.)

Toisaalta raportissa todetaan myös painokkaasti, että akateemista tutkimustoimintaa ei voida arvioida yhtenä kokonaisuutena. Eri aloilla on erilaiset tutkimuskulttuurit ja siksi myös erilaiset julkaisukäytännöt. Samat tutkimus- ja julkaisutoimintaa kuvaavat indikaattorit eivät sovellu kaikille aloille. (Puuska & Miettinen 2008, 88.)

Hyvä, että tämä tieteenalojen ja julkaisukäytäntöjen erilaisuus tunnustetaan OKM:n tilaamassa raportissa, sillä viime vuosina luonnontieteet ovat päässeet varsin hegemoniseen asemaan ja pyrkineet määrittelemään omien standardiensä mukaisesti ihmistieteidenkin osalta hyvän ja arvokkaan julkaisemisen kriteerit. Näin kotimaisilla kielillä julkaiseminen kotimaisissa journaaleissa sekä kirjojen ja kirjan lukujen kirjoittaminen on pyritty määrittämään lähtökohtaisesti huonommaksi kuin kansainvälinen artikkelijulkaiseminen. Esimerkiksi julkaisufoorumin (JUFO) arvostusten vinoumaa on kuitenkin pystytty korjaamaan pontevien ihmistieteellisten puheenvuorojen myötä (Heiskala 2012; Virtanen 2013).

Julkaiseminen ja erityisesti kansainvälinen julkaiseminen on nostettu uudessa vuoden 2013 yliopistojen rahoitusmallissa tiedepoliittisesti erittäin merkittävään

asemaan, kun julkaisutoiminnan painoarvo yliopistojen rahoituksen perusteissa nousi melkein kahdeksankertaiseksi. Julkaisujen osuus oli aiemmin vain 1,7 prosenttia yliopistojen opetus- ja kulttuuriministeriöltä saamasta rahoituksesta, kun se on nyt 13 prosenttia. Tästä 9 prosenttia jyvitetään kansainvälisille julkaisuille ja 4 prosenttia muille julkaisuille. Laskennallisesti artikkelin tuotoksi voidaan saada 6 000 – 7 000 euroa, mikä tekee tutkimuksesta varsin suorasukaisesti eräänlaista liiketoimintaa. (Hellman & Poteri 2012; Virtanen 2013.)

Kirsi-Mari Kallio (2014, 4) on todennut tutkimuksessaan, että yliopistojen, tiedekuntien ja jopa yksittäisten työntekijöiden arvioinnissa ja mittaamisessa noudatetaan lähes suoraan opetus- ja kulttuuriministeriön rahanjakomallia. Tämä tarkoittaa Kallion mukaan sitä, että käytännössä ministeriön rahanjaon kriteerit määräävät yliopistojen ja tiedekuntien toimintaa ja sen suuntaa erittäin voimakkaasti. Ministeriön laskentatoimella on todellisuutta rakentava luonne. Ja silloin kun yhteistä todellisuuttamme rakennetaan on kyse poliittisesta asiasta: kenen ehdoilla maailmaa luodaan? Viestintätieteiden on syytä olla tiedepoliittisesti hereillä ja nostaa reippaasti esiin vaihtoehtoisia tiedepoliittisia arvostuksia sekä reflektiota, jota luonnontieteissä ei välttämättä harrasteta. Oili-Helena Ylijoki kiteyttää vallan ja poliittisuuden reflektion näin:

Tiedekulttuurien tutkimus itsessään voi tehdä näkyväksi tämänkaltaisia "imperialistisia" tendenssejä ja asettaa kyseenalaiseksi tieteellisten keskustusten toimintatapoja sekä niiden arvo- ja normijärjestelmiä. Tiedekulttuurien tutkimuksen yksi keskeinen lähtökohta on juuri itsereflektiivisten käytäntöjen vahvistaminen tieteen sisällä, jolloin kriittisen tarkastelun kohteeksi tulevat myös tieteen valtarakenteet ja eliittiasemien pystyttämisen ja uusintamismekanismit akateemisten heimojen keskuudessa. (Ylijoki 1998, 129)

Palataksemme akateemisiin heimoihin. Nykyään taitaa olla niin, että kaikki heimot on kolonisoitu markkinatalouden alle ja tulosjohtamisen byrokraatit hallitsevat heimojen mailla.

Kirjallisuus

- Becher, Tony (1989). *Academic Tribes and Territories. Intellectual Enquiry and the Cultures of Disciplines*. Milton Keynes: The Society for Research into Higher education & Open University Press.
- Heiskala, Risto (2012). Tasoluokitus ei ole peili vaan tiedepoliittinen väline! Tasoluokitus tutkijan näkökulmasta -puheenvuoro Julkaisuforumiseminaarissa 6.2.2012. Helsingissä. Saatavilla: http://www.tsv.fi/julkaisuforum/materiaalit/heiskala_jufoseminaari_o6o212.pdf (luettu 12.12.2013).
- Hellman, Heikki & Poteri, Eija (2012). Kotimainen julkaisutoiminta uuden rahoitusmallin ja julkaisufoorumin jälkeen. *Media @ viestintä* 36: 3–4, 6–19.
- Kallio, Kirsi-Mari (2014). *Ketä kiinnostaa tuottaa tutkintoja ja julkaisuja liukuhihnaperiaatteella...? Suoritusmittauksen vaikutukset tulosohjattujen yliopistojen tutkimus- ja opetushenkilökunnan työhön*. Laskentatoimen ja rahoituksen väitöskirja. Turun yliopisto, kaupakorkeakoulu. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-249-342-2> (luettu 2.1.2014).
- Karvonen, Erkki; Kortelainen, Terttu & Saarti, Jarmo (2014). *Julkaise tai tuhoudu! Johdatus tieteelliseen viestintään*. Tampere: Vastapaino.

- King, Christopher (2012). Multiauthor Papers: Onward and Upward. ScienceWatch Newsletter, July 2012. Saatavilla: http://archive.sciencewatch.com/newsletter/2012/201207/multiauthor_papers/ (luettu 12.12.2013)
- King, Christopher (2013). Single-Author Papers: A Waning Share of Output, But Still Providing the Tools for Progress. ScienceWatch Newsletter, September 2013. Saatavilla: <http://sciencewatch.com/articles/single-author-papers-waning-share-output-still-providing-tools-progress> (luettu 17.12.2013).
- Kyvik, Svein (1991). *Productivity in Academia. Scientific Publishing at Norwegian Universities*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Puuska, Hanna-Mari & Miettinen, Marita (2008). *Julkaisukäytännöt eri tieteenaloilla*. Opetusministeriön julkaisuja 2008:33. Saatavilla: http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2008/Julkaisukaytannot_eri_tieteenaloilla.html (luettu 30.12.2013).
- Hakulinen, Auli; Kalliokoski, Jyrki; Kankaanpää, Salli; Kanner, Antti; Koskenniemi, Kimmo; Laitinen, Lea; Maamies, Sari & Nuolijärvi, Pirkko (2009). *Suomen kielen tulevaisuus. Kielipoliittinen toimintaohjelma*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 7. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Saatavilla: <http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk7/> (luettu 29.10.2013).
- Virtanen, Matti (2013). Tutkimuksen ja median välissä. *Media & viestintä* 36: 3-4. 66-73
- Ylijoki, Oili-Helena (1998). *Akateemiset heimokulttuurit ja noviisien sosialisatio*. Tampere: Vastapaino.